

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ ЮРИДИЧНИХ КАДРІВ
ДЛЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару
(м. Харків, 27 травня 2016 року)

Випуск 7

Харків
«Право»
2016

УДК 342.951(477):351.746.1

ББК 67.9(4УКР)301.162

П68

Редакційна колегія:
С. О. Гриненко (голов. ред.),
І. М. Зеленська, О. Ю. Костін,
Д. І. Тарасенко, М. М. Юрлов

*Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику. Автори
опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст.*

П68 **Правове** забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару (м. Харків, 27 трав. 2016 року) / редкол.: С. О. Гриненко (голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2016. – Вип. 7. – 382 с.

ISBN 978-966-937-026-6

Збірник містить тези доповідей і виступів науковців, практичних працівників та курсантів, присвячених проблемам реформування правоохоронної системи, соціального захисту працівників правоохоронних органів, військовослужбовців, учасників АТО та осіб, звільнених з військової служби; проходження військової служби, забезпечення законності та відповідальності військовослужбовців; договірної роботи в Службі безпеки України; представництва інтересів СБ України та інших правоохоронних органів у судах; проблемним питанням правозастосовної діяльності, які виникають у практиці оперативних підрозділів та органів досудового розслідування; забезпечення інформаційної безпеки та боротьби з тероризмом й іншим питанням правового забезпечення оперативно-службової діяльності.

Для співробітників правоохоронних органів, науковців, викладачів, курсантів і студентів вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 342.951(477):351.746.1

ББК 67.9(4УКР)301.162

Адреса Інституту: м. Харків, вул. Мироносицька, 71,

телефон/факс (057) 700-34-55

E-mail: lpuk.kharkov@gmail.com

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2016

© Інститут підготовки юридичних кадрів для
Служби безпеки України, 2016

© Оформлення. Видавництво «Право», 2016

ISBN 978-966-937-026-6

5. Вирок Рубіжанського міського суду Луганської області у справі №423/898/15-к (провадження № 1-кп/425/32/16) від 16 березня 2016 року [Електронний ресурс] / Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56525992>. – Заголовок з екрана.

Капліна Оксана Володимирівна

завідувач кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор

**ПРОБЛЕМИ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ЗА РЕАБІЛІТУЮЧИМИ ПІДСТАВАМИ**

Згідно з вимогами Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) особа має право на розгляд обвинувачення проти неї у суді в найкоротший строк або на його припинення шляхом закриття провадження (ч. 1 ст. 283 КПК). У свою чергу, прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: 1) закрити кримінальне провадження; 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Стаття 284 КПК передбачає підстави для закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи.

Тлумачення положень § 1 «Форми закінчення досудового розслідування» глави 24 «Закінчення досудового розслідування. Продовження строку досудового розслідування» дає підстави стверджувати, що законодавець був непослідовним у наповненні норм, що їх складають, правовим змістом. Зокрема, ознайомлення зі ст. 284 КПК вказує на те, що в статті 284 КПК йдеться не тільки про закінчення досудового розслідування, а й про закриття кримінального провадження судом, що відбувається в судовому провадженні.

Низка помилок змістовного характеру ставить перед правозастосовниками багато проблемних питань.

Відомо, що в науці кримінального процесу підстави для закриття кримінального провадження поділяються на реабілітуючи та не реабіліту-

ючи. Реабілітуючи підстави – це обставини, які свідчать про повну невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, тягнуть за собою визнання її невинуватою, відновлення її доброго імені, честі та репутації, а також відшкодування шкоди, завданої незаконними притягненням до кримінальної відповідальності

До реабілітуючи підстав закриття кримінального провадження належать:

1) встановлення відсутності події кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК);

2) встановлення відсутності в діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК);

3) невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпання можливостей їх отримати (п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК).

Закриття кримінального провадження за пп. 1, 2 ч. 2 ст. 284 КПК суттєвих складностей у правозастосовників не викликає.

Відсутність події кримінального правопорушення означає, що:

а) кримінально караного діяння, щодо якого було розпочате провадження, не існувало (наприклад, мало місце помилкове або завідомо неправдиве повідомлення про кримінальне правопорушення);

б) подія існувала, але її причиною були не дії людини, а явища природи (землетрус, блискавка, повінь, буревій тощо);

в) негативні наслідки сталися в результаті хімічних (отруєння), фізичних (переохолодження), фізіологічних (захворювання) процесів, які не залежали від інших осіб, зокрема, стали результатом дій самого потерпілого (наприклад, самогубство).

Відсутність складу кримінального правопорушення має місце у випадку, коли за результатами досудового розслідування доведено, що діяння мало місце, вчинене воно конкретною особою, але в силу ряду причин вказане діяння не підпадає під дію закону України про кримінальну відповідальність. Ця ситуація може мати місце в таких випадках:

а) відсутній один або кілька з чотирьох необхідних елементів складу кримінального правопорушення;

б) діяння не становить небезпеки в силу малозначності (ч. 2 ст. 11 КК);

в) відсутні деякі кваліфікуючі ознаки злочину (наприклад, повторність);

г) особа добровільно відмовилась від доведення діяння до кінця, а вчинені дії не становлять складу кримінального правопорушення;

г) наявні підстави, що виключають кримінальну відповідальність (наприклад, необхідна оборона, крайня необхідність тощо).

Складності на практиці викликають тлумачення п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК про закриття кримінального провадження в разі невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді щодо обов'язкової наявності у провадженні повідомлення особі про підозру для прийняття процесуального рішення із зазначених підстав. У правозастосовників, зокрема, виникає питання – чи є правомірним закриття кримінального провадження з цих підстав у разі, якщо в ході розслідування встановлено наявність окремих доказів стосовно конкретної особи, але які є недостатніми як для підозри, так і для доведення у подальшому винуватості цієї особи в суді.

На нашу думку, нормативна конструкція п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК «не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати» дає підстави вважати, що за цим пунктом кримінальне провадження закривається, якщо певні докази винуватості особи все ж є, їх достатньо для повідомлення про підозру, але відповідно до вимог презумпції невинуватості, провадження щодо цієї особи повинно бути закрито у зв'язку з неможливістю зробити достовірний висновок про винуватість особи, отримати достатню сукупність доказів для складання обвинувального акта, направлення матеріалів кримінального провадження до суду та доведення винуватості в суді.

Словосполучення «не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді» дає можливість припустити, що законодавець мав на увазі таку процесуальну ситуацію, коли на стадії *досудового розслідування* певні докази винуватості конкретної особи слідчим та прокурором зібрані, що дає можливість персоніфікувати провадження – повідомити особу про підозру. Проте подальше провадження здійснюватися не може у зв'язку із тим, що вичерпані можливості отримання нових доказів, сукупність яких може бути представлена на доведення винуватості особи в суді, а вина доведена поза розумним сумнівом. Тобто слідчий та прокурор виконали всі слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, проведення яких було необхідним та можливим у даному кримінальному провадженні. В цій ситуації, керуючись принципом презумпції невинуватості, відповідно до якого недоведена винуватість рівнозначна доведеній невинуватості, усі сумніви щодо доведеності вини мають тлумачитися на користь підозрюваного (ч. 4 ст. 17 КПК), прокурор повинен закрити кримінальне провадження за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК.

Закриття кримінального провадження за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК можливо не щодо будь-якої особи, яка «запідозрена» у вчиненні злочину – така особа не має процесуального статусу, не є учасником кримінального про-

вадження з боку захисту. Закриття можливо лише щодо конкретного учасника кримінального провадження – підозрюваного. В цьому контексті слід зазначити, що підозра – це *обгрунтоване* припущення слідчого та/або прокурора про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, яке формалізовано в повідомленні про підозру та повинно бути перевірено під час подальшого досудового розслідування з метою спростування або підтвердження. Якщо мова йде про ймовірне, бездоказове припущення, відсутня сукупність доказів для повідомлення особи про підозру, є обгрунтовані сумніви взагалі про причетність її до вчинення злочину, то така особа не повинна повідомлятися про підозру.

На підтвердження наданого тлумачення можна навести позицію законодавця, який у ч. 4 ст. 284 КПК надає слідчому право закривати кримінальне провадження лише за двома реабілітуючими підставами (пп. 1, 2 ч. 1 ст. 284 КПК, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлено про підозру), що також дає підставу зробити висновок – кримінальне провадження за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК закривається, якщо особі повідомлено про підозру.

Отже, кримінальне провадження за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК має закриватися в наступних випадках:

1) встановлено, що кримінально каране діяння, щодо якого було розпочате провадження, мало місце, воно відповідає ознакам, передбаченим законом України про кримінальну відповідальність;

2) встановлена особа, щодо якої зібрані достатні докази для її підозри у вчиненні кримінального правопорушення;

3) особу повідомлено про підозру;

4) доказів причетності особи до вчинення злочину є замало для складання обвинувального акту, направлення його до суду та доведення винуватості цієї особи в суді, у зв'язку із чим кримінальне провадження щодо цієї особи повинно бути закрито.

Варто також зазначити, що недосконалість конструкції ч.1 ст. 284 КПК дає підстави закривати кримінальне провадження за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК також і в наступній ситуації:

1) встановлено, що кримінально каране діяння, щодо якого було розпочате провадження, мало місце, воно відповідає ознакам, передбаченим законом України про кримінальну відповідальність;

2) особі відповідно до вимог ст.ст. 276–278 КПК повідомлено про підозру;

3) *достовірно* встановлено непричетність підозрюваного до вчинення кримінального правопорушення (наприклад, при підтвердженні його алібі).

При закритті провадження на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК воно закривається не в цілому, а щодо особи. Розслідування ж продовжується з метою встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та притягнення її до кримінальної відповідальності.

Закриття кримінального провадження щодо підозрюваного за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК цілком реабілітує особу і надає їй право на відшкодування шкоди в порядку і на підставах, визначених Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду».

Кошель Аліна Вікторівна

аспірантка кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОЗНАЙОМЛЕННЯ УЧАСНИКІВ ПРОЦЕСУ З МАТЕРІАЛАМИ НС(Р)Д ДО ЗАВЕРШЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Ознайомлення учасників процесу з матеріалами кримінального провадження виступає важливою гарантією захисту їх прав, свобод та законних інтересів і носить полістадійний характер. У правозастосовній практиці виникають проблеми реалізації цього права у зв'язку з ознайомленням з матеріалами НС(Р)Д до завершення досудового розслідування, які повинні бути вирішені шляхом вдосконалення деяких норм чинного КПК.

Указом Президента України № 501/2015 від 25.08.2015 р. була затверджена Національна стратегія у сфері прав людини, що обумовлено необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвого механізму захисту в Україні прав і свобод людини, вирішення системних проблем у зазначеній сфері. Окреслені стратегічні завдання стосуються всіх ланок життєдіяльності в тому числі й кримінального процесу, оскільки саме під час кримінального провадження відбуваються численні порушення прав, свобод та законних інтересів людини. Враховуючи, що до завдань кримінального провадження віднесено захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень та охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження можна констатувати, що